

LUJ-FERDINAND
SELIN

RAT

Priredio
Paskal Fuše

Prevela s francuskog
Gordana Breberina

L O M

— Laguna —

Naslov originala

Louis-Ferdinand Céline

GUERRE

Copyright © Éditions Gallimard, Paris, 2022

Translation copyright © za srpsko izdanje 2024, LAGUNA

Translation copyright © za srpsko izdanje 2024, LOM

10

Pas tout a fait. J'ai deun de resto en crese une
faute de la main / mirante. Toute l'ocell a queue
était collée par tend cre n / ang, la bouche aussi.
Autre q des y van en bruit immens. J'ai vomit
^{deus fois} et plus el a plu. ^{de plus les serce} Personne a été étar tout lout
tendr sous l'eau. ~~C'est~~ J'ai remis ben
brave ^{sur j'ai pas touché} l'autre j'ouvre plu. j ne soai
pas où il étar l'embras. Je ^{étar} m'attard e l'ar
tout, et turbellment sous l'espere et
par el resserant me tier r l'espere, j'ay ce cre
~~est~~ a le grande. ^{C'est} J'écroulis un ^{est} ^{ce que j'ai}
prie i étar ^{avec} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau}
e l'interieur ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau}
for dis cette melaxe pri J'ai ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau}
dans tout e fait pare Cons crese cre a j'rie -
^{J'ai a voulu} sans ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau}
^{J'ai a voulu} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau}
^{J'ai a voulu} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau}
^{J'ai a voulu} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau}
^{J'ai a voulu} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau} ^{de l'eau}

„Rat mi je zahvatio glavu.“
Rukopis Rata, prvi list.

SADRŽAJ

<i>Predgovor</i> Fransoa Žiboa.	9
Napomena o izdanju	21
RAT	25
Rukopis, odabrani listovi	159
DODACI	
<i>Rat u životu i delu Luj-Ferdinanda Selina</i> . .	169
Spisak likova koji se pojavljuju više puta. . .	179
O autoru	183

PREDGOVOR

Šezdeset godina posle Selinove smrti izašao je njegov neobjavljeni roman, čija se radnja dešava tokom Velikog rata i koji se, tačnije rečeno, bavi autorovom povredom i onim što je usledilo. Sam Selin pominje tih dvesta pedeset listova pod naslovom *Rat* u jednom pismu svom izdavaču Roberu Denoelu od 16. jula 1934: „Rešio sam da objavim *Smrt na kredit*, I knjigu, a naredne godine *Detinjstvo, Rat, London*.“

Ova knjiga ima i elemente pripovetke i elemente romana. To je pripovetka koja, sa svakom novom stranom, sve više postaje roman.

Na samom početku knjige Selin priča kako je, teško ranjen u desnu ruku i vrlo verovatno u glavu, 27. oktobra 1914, u Belgiji, u Polkapeleu, ležao na zemlji, prekriven krvlju, povremeno gubeći svest, okružen mrtvima, umirući od gladi i žeđi, pre nego što je konačno uspeo da ustane.

Ove stranice odišu verodostojnošću koja navodi na pomisao da je posredi priča o stvarnim sećanjima, uključujući i ono o engleskom vojniku koji mu priskače u pomoć, s kojim razgovara na engleskom i zahvaljujući kome uspeva da se vrati do naših linija.

U pismu koje je 5. novembra poslao svom bratu Šarlu, otac Luja Detuša je pisao:

Pogođen je kod Ipra u trenutku kada je, na liniji vatre, prenosio naređenja divizije jednom pešadijskom pukovniku.

Metak koji ga je pogodio rikošetom bio je deformisan i spljošten od prvog udara; imao je mrlje od isurelog olova i neravnine koje su prouzrokovale prilično veliku ranu, kost desne ruke je bila polomljena. Taj metak je izvađen dan pre nego što smo uspeli da dođemo do njegovog bolničkog kreveta; nije hteo da ga uspravaju i vrlo je hrabro podneo bolno vađenje.

Ferdinand Detuš je u istom tom pismu objašnjavao kako je njegov sin morao da prepešači sedam kilometara da bi sreo drugi ešalon pokretnih ambulanti, gde su namestili polomljenu kost. „Trebalo je da ode iz Ipra u Dankerk u konvoju, ali nije mogao da ide do kraja, toliko je bol bio jak, morao je da siđe u Azbruku, gde ga je jedan engleski oficir odveo u Crveni krst.“

Kapetan Šnajder, komandant 2. eskadrona 12. oklopnog puka, u kome je služio Luj Detuš, pisao je njegovom ocu:

Vaš sin je nedavno ranjen, nastradao je kao junak, išao je u susret hicima sa poletnošću i hrabrošću koje ga nisu napuštale od početka pohoda.

To junačko ponašanje potvrđuje pohvala u dnevnoj zapovesti koju je posle toga dobio:

Kao čovek za vezu između pešadijskog puka i svoje brigade, dobrovoljno se ponudio da pod snažnom vatrom prenese naređenje koje su oficiri za vezu oklevali da prenesu. Preneo je to naređenje i teško je ranjen dok je izvršavao zadatak.

Ta akcija mu je, već 24. novembra, donela odlikovanje vojnim ordenom, Legijom časti za podoficire i vojnike, a zatim i Ratni krst, čim je on ustanovljen, u aprilu 1915.

Prve stranice knjige poklapaju se, dakle, s onim što se stvarno desilo u Polkapeleu 27. oktobra 1914, ali i dalje postoji sumnja u vezi sa okolnostima u kojima je Selin, izgleda, istoga dana zadobio udarac u glavu, kada ga je eksplozija odbacila u drvo. Ta povreda nije nikad zvanično potvrđena, ali nema sumnje da se Selin celog života žalio na neuralgične bolove, praćene snažnim šumovima u uvu, kao da mu voz prolazi kroz glavu.

Marsel Brošar, koji je upoznao Luja Detuša u Renu, pominjao je oštećenje bubne opne prouzrokovano

bukom eksplozija na bojnopolju. Profesor Fole, Selinov tast, pripisao je pak te tegobe cerumenskom čepu i primenio je uduvavanje vazduha u Eustahijevu tubu, koje je izazvalo pogoršanje bolesti. Eli For, koji je bio lekar, kasnije se priklonio mišljenju da je posredi Menijerova bolest, koju Selin pominje u više tekstova.

Gospođa Helga Pedersen, bivša danska ministarka pravde i bivša predsednica Fondacije Mikelsen, stavila mi je na raspolaganje dokument, napisan Selinovom rukom, koji je bio kod nje, a predstavlja neku vrstu zdravstvenog biltena i u kome piše:

GLAVA. Stalna (ili gotovo stalna) glavobolja (cefaleja) protiv koje je svaki lek maltene beskoristan. Uzimam osam tableta gardenala dnevno – plus dve tablete aspirina, svakoga dana mi masiraju glavu, te masaže su vrlo bolne. Patim od kardiovaskularnih i cefaličnih spazama zbog kojih mi je svaki fizički napor nemoguć – (i defekacije).

Uvo: potpuno gluvo levo uvo sa neprekidnim snažnim zujanjem i zviždanjem. Moje stanje je takvo od 1914, od prve povrede, kada me je eksplozija granate odbacila u drvo.

Liset Almansor, koja je sa Selinom živela od 1935. do piščeve smrti 1961, potvrđivala je glavobolje koje je pomenuo u više romana i mnogim pismima.

Legenda kaže da je podvrgnut trepanaciji, legenda koju je pustio da kruži, nikada je ne opovrgavši. Tako je u predgovoru prvom izdanju *Putovanja na kraj noći*, u ediciji „Plejada“ iz 1962, profesor Anri Mondor, takođe lekar, govorio o „frakturi lobanje“, o njegovoj „sirotoj razbijenoj glavi“, o njegovoj „polomljenoj lobanji“, o njegovom „naprsnuću lobanje“. Kad je dobio tekst, Selin ga nije razuverio.

I Marsel Eme je, u „Ernovim sveskama“,¹ napisao: „Posle trepanacije koju je zahtevala povreda glave, trepanacije za koju je govorio da je loše izvedena, i dalje je patio od snažnih migrena.“ Ispada da je Selinova verzija, po kojoj je zadobio udarac u glavu, najverodostojnija – i čini se da prve stranice *Rata* odgovaraju istini.

Kasnije je teže razdvojiti stvarnost od fikcije, naročito u vezi sa svim onim što se tiče Perdija na Lisu, to jest Azbruka, gde je Luj bio u bolnici.

Jedan od važnih likova u tom delu romana jeste bolničarka Espinas, koja, izgleda, koristi situaciju kako bi izvodila nemoralne radnje nad ranjenicima. Kad je o tome reč, opet treba razdvojiti legendu od stvarnosti... U tom pogledu, *Rat* ne može ozbiljno da potkrepi glasine po kojima je bolničarka po imenu Alis David rodila devojčicu čiji je otac, navodno, bio Selin. Mnogi su svašta umišljali na tu temu otkako je pronađen rukopis, koji očigledno nisu pročitali,

---

¹ Edicija izdavačke kuće *Ern*. (Prim. prev.) Sve napomene uz koje ne stoji naznaka prim. prev. napomene su priređivača.

pri čemu su neki išli čak dotle da tvrde kako je Selin u njemu priznao očinstvo, što nipošto nije slučaj.

S druge strane, znamo, i to odavno, da je izvesna dama, Elen van Kovel, supruga apotekara koji je živio u Crkvenoj ulici broj 29 u Azbruku primala u svojoj kući konjičkog podoficira Detuša kad je bio na odsustvu i da je bolničarka Alis David gajila prema njemu prijateljska osećanja i verovatno i malo više od toga. Po rečima tog jedinog svedoka, koji je umro kao stogodišnjak, Selin je ne samo bio Alisin ljubavnik, već je s njom dobio i ćerku, koju niko nikad nije video.

Pjer-Mari Miru, stručnjak za Selina i ugledni istraživač, sproveo je dugo i detaljno istraživanje na severu Francuske, ali nije uspeo da potvrdi tu informaciju koja, čini se, ne odgovara istini.

Alis David je imala četrdeset, a Luj Detuš dvadeset godina, niko nikad nije čuo da ima ljubavnika, bila je veoma pobožna i sve vreme je živela u porodičnoj kući, koju je delila sa više braće, od kojih je najmanje jedan bio sveštenik. U malobrojnim pismima koja je poslala Luju kad je otišao iz Azbruka, nikada nije pomenuto neko dete, čak ni kroz aluziju. Tačno je da se njeno pismo od 9. februara 1915. završavalo sa „prijatno večer, dragi“, ali se prethodno, od 31. januara, završavalo ovako: „Doviđenja, dragi brate, starija sestra Vam zahvaljuje na pismu i ljubi Vas svim srcem. – Kada ću dobiti Vašu fotografiju?“

Najzad, Pjer-Mari Miru je pronašao uverenje koje je sastavio beležnik zadužen za zaostavštinu Alis

---

David, koja je preminula 1943, dokument iz koga proizilazi da je kao jedinog naslednika ostavila svog brata, kanonika Morisa Davida, što je argument na koji se, naravno, može izneti zamerka da je dete moglo da umre pre majke.

Nije, naravno, isključeno da je Alis David bila model za Espinas, ali posredi je lik koji se veoma razlikuje od Alis David, sentimentalne i vrlo pobožne, pa čak i verski zatucane usedelice.

Rat se završava odlaskom u Englesku, koji je u najmanju ruku neverovatan i za koji znamo da je čista izmišljotina, iako je utvrđeno da je Luj Detuš, kad se oporavio, otputovao u London, gde je, od maja do decembra 1915, radio u Generalnom konzulatu Francuske. Uostalom, vratio se tamo kako bi se 19. januara 1916. venčao sa Sizan Nebu. U Engleskoj, tačnije u Liverpulu, ukrcao se 10. maja 1916. na brod *RMS Akra* „Britanske i afričke parobrodske kompanije“, koji je plovio u Dualu, u Kamerunu.

Nikad nije postojala potpuna podudarnost između događaja koje je Selin doživeo i njihovog pominjanja u njegovim romanima. Nije li pričao o Africi i Sjedinjenim Američkim Državama u *Putovanju nakraj noći*, objavljenom 1932, pre nego što je pisao o detinjstvu u pasažu Šoazel i svom prvom boravku u Engleskoj, koji se pojavljuju tek 1936. u *Smrti na kredit*? I o Berlinu u *Severu*, nakon što je u romanu *Od zamka do zamka* govorio o Zigmaringenu? I o boravku u Londonu u *Ginjolovoj družini* mnogo godina nakon što je tamo živeo?

Neki će primetiti da su događaji o kojima se pri-
poveda u *Ratu* mogli da nađu svoje mesto u *Putova-
nju nakraj noći*, što je tačno u hronološkom smislu.
Nema, međutim, sumnje da su ova poglavlja napisa-
na posle objavljivanja *Putovanja*. Selin ga je smatrao
završenim. Nisu, dakle, posredi odlomci njegovog
prvog romana koje je Selin, iz ovog ili onog razloga,
izbacio iz njega. Na poledini jedne strane rukopisa
nalazi se kalifornijska adresa Elizabet Krejg u vreme
njihovog raskida, to jest 1933–1934, podatak koji
nam omogućava da ga datiramo u vreme posle ro-
mana koji je 1932. dobio nagradu „Renodo“.

Mnogo je pisano o pojavljivanju ovog teksta i
drugih neobjavljenih rukopisa, ukradenih iz Selino-
vog stana u vreme oslobađanja Pariza. Oni su vraće-
ni naslednicima Liset Almansor, Selinove udovice i
jedine naslednice, koja je bila njihova vlasnica, iako
se onaj kod koga su bili obavezao, tako je bar rekao
istražiteljima, da ih joj ne vrati – što je dokaz da je
znao da je ona njihova zakonita vlasnica. Ovome
treba dodati da se, iz zatvora u Danskoj, Selin žalio
da mu je ukradeno više rukopisa, čiji spisak odgo-
vara spisku onih koji su danas u rukama njegovih
naslednika.

Nije zgodno da se ovde govori o okolnostima
u kojima je rukopis *Rata*, zajedno sa ostalim Seli-
novim rukopisima, uključujući i rukopis *Smrti na
kredit*, postao vlasništvo naslednikâ Liset Almansor.
Nema, međutim, sumnje da je ovo prvi put da su,

---

toliko godina posle smrti nekog pisca, u konkretnom slučaju šezdeset godina, pronađeni ovako značajni tekstovi i da su ih vlasnici autorskih prava, koji su se potrudili da što brže i što savesnije upoznaju javnost s njima, objavili.

Kad je reč o *Ratu*, rukopis upućuje na zaključak da je napisan na brzinu, da je posredi prva, gruba verzija, u kojoj su mnoge reči s mukom dešifrovane, dok su neke, srećom vrlo malobrojne, ostale nečitke. Rukopis *Putovanja nakraj noći*, koji je prodat na aukciji u *Hotelu Druo* 15. maja 2001. i koji je, iskoristivši pravo preče kupovine, kupila Nacionalna biblioteka Francuske, mnogo je čitkiji i čistiji od rukopisa *Rata*. Ali to je bila poslednja verzija knjige, koju je sam Selin prepisao, namenjena njegovoj tadašnjoj sekretarici Žan Karejon, zaduženoj da otkuca na pisačkoj mašini primerak namenjen izdavačkim kućama.

Ostali tekstovi proistekli iz rukopisa, koje će prirediti Anri Godar i Režis Tetamanci, tačnije *London* i dopune *Topovskom mesu* i *Volji kralja Krogolda* – ovaj poslednji naslov je često pominjan u drugim Selinovim delima, počev od *Smrti na kredit* – biće objavljeni kasnije. Tekst *London* očigledno predstavlja nastavak *Rata*, čije poslednje poglavlje govori o pripovedačevom odlasku u London, na poziv jednog bogatog britanskog majora, povremenog ljubavnika nekadašnje Kaskadove ljubavnice Anžel – Kaskad je streljan zbog namernog samosakaćenja, posle koga ga je ona prijavila vojnim vlastima.

Ovaj poslednji događaj i sam pokazuje koliko je ovaj neobjavljeni roman selinovski, kako zbog stalne bliskosti tragičnog i komičnog tako i zbog činjenice da Selin u njemu, kao što je radio i u *Putovanju nakraj noći*, izražava užasnutost ratom i smrću, koji su konstante u njegovom celokupnom stvaralaštvu.

Selin je mnogo puta bio blizu smrti za vreme Velikog rata, na frontu i u bolnicama gde se lečio, na brodu *Šela* 1939, tokom boravka u Nemačkoj, od avgusta 1944. do marta 1945, a naročito dok se bavio svojim lekarskim pozivom.

Luj Detuš se vratio s fronta osakaćenog tela i duha i, kao i svi povratnici iz Velikog rata, pod snažnim uticajem ideje „nikad više“ i nade da je to stvarno „rat koji je stavio tačku na sve ratove“.

U nastojanju da spreči povratak sličnih užasa, Selin je napisao *Putovanje nakraj noći*, ali pisci, ma koliko bili talentovani, neće, nažalost, promeniti svet.

Konjički podoficir Detuš bio je tako svedok Drugog svetskog rata, pošto su Nemačka i Francuska, dve hrišćanske nacije, sačekale da prođe samo dvadeset godina pre nego što su se ponovo ustremile jedna na drugu – što je Selinovim čitaocima donelo njegova poslednja tri remek-dela, *Od zamka do zamka* (1957), *Sever* (1960) i *Rigodon*, objavljen 1969, posle njegove smrti, koliko tragičnu toliko i komičnu trilogiju, u kojoj govori o agoniji Berlina pod bombama, poslednjim trzajima francuske države u Zigmaringenu i svom bežanju sa ženom Liset i

njihovom mačkom Beber kroz Nemačku u plamenu, trilogiju koja predstavlja genijalnu apoteozu jednog književnog opusa bez premca.

FRANSOA ŽIBO

NAPOMENA O IZDANJU

Rat je priređen na osnovu grube, jedine poznate verzije rukopisa koja sadrži mnogo ispravki i prežvljanih reči i čije su određene stranice bile prepravljane. Ovaj tekst je zatečena verzija rukopisa, ako se izuzme nekoliko malobrojnih slučajeva u kojima je nečitka ispravka mogla da bude zamenjena prethodnom verzijom.

Rukopis, koji je dobro očuvan, podeljen je na šest „sekvenci“. Prva, od trideset osam strana, ima zao-kružen broj 10 u vrhu prve strane, što bi moglo da znači da dolazi posle neke druge; prve reči u njoj, „Ne baš“, namerno izostavljene u priređenom tekstu, potkrepljuju tu pretpostavku. Njena poslednja strana, jedina na kojoj se pominje Noarser na Lisu, očigledno ne pripada ovoj verziji, ali je pronađena na tom mestu i ne može nigde drugde da se ubaci; ona je ubačena u napomenu (vidi str. 43). Druga sekvenca,

od sedamdeset jedne strane, ima na početku broj 1 napisan plavom olovkom. Treća, od trideset sedam strana, broj 2 napisan plavom olovkom. Na četvrtoj, od trideset dve strane, plavom olovkom je napisano 2`. Peta, od dvadeset i jedne strane, ima broj 3 napisan plavom olovkom. Šesta, od pedeset i jedne strane, broj 4 napisan plavom olovkom. Na naličju nekih stranica četvrte sekvence nalaze se nepopunjeni primerci „lekarškog uverenja“ koje treba da potvrdi stepen nesposobnosti za rad u cilju dobijanja „Obavezne pomoći za stare, nepokretne i neizlečive“ dispanzera u Klišiju, gde je dr Detuš radio od januara 1929, i koncept pisma Elizabet Krejg s njenom adresom u Los Anđelesu, verovatno iz prve polovine 1934.

Minimalne pravopisne ispravke unošene su onda kada se očigledno nije radilo o autorovoj namernoj grešci, na primer brkanje budućeg vremena i kondicionala sadašnjeg koje se pojavljuje na više mesta. Skraćenice, česte i uobičajene kod Selina, u većini su zamenjene punim nazivima. Neke reči koje su očigledno greškom precrtane zadržane su radi lakšeg razumevanja teksta. Isto tako, reči koje su, po svemu sudeći, slučajno izostavljene, ubačene su u tekst.

Neke teško čitljive i, samim tim, nepouzdanе reči zadržane su kao tumačenje na osnovu nagađanja; one se nalaze u uglastim zagrada.

Najzad, na reči koje su nečitke zato što su na brzini prepravljane skreće se pažnja u napomenama u kurzivu između uglastih zagrada.

Interpunktija je ispravljana ili dodavana samo u slučajevima kada to olakšava čitanje.

Poštovan je način pisanja ličnih imena, ali je ujednačen u celom tekstu na osnovu najčešćeg oblika. Kad neki lik promeni ime, to je predmet napomene.

Da bi se olakšalo čitanje, ubačeni su novi redovi, obično malobrojni u Selinovim rukopisima, pošto je pisac spajao pasuse prilikom prerađivanja teksta. Dijalozi, retko obeleženi, takođe su redovno prebacivani u novi red i ispred njih je stavljana crta.

Želim da izrazim zahvalnost Antoanu Galimaru na ponovo ukazanom poverenju, kao i Žan-Pjeru Dofenu, koji mi je, sve do smrti, dopuštao da koristim njegovo izvanredno poznavanje Selinovog lika i dela.

Konačna verzija ovog teksta ne bi bila moguća bez pomoći i dragocenih saveta Albana Serizijea, Marin Šoven, Fransoa Žiboa, Anrija Godara, Erika Ležandra, Iga Pradijia, Veronik Rober-Šoven i Režisa Tetamancija; beskrajno im hvala na tome.

PASKAL FUŠE

RAT

Mora da sam ostao tu i deo naredne noći. Celo levo uvo bilo mi je ulepljeno zemljom pomešanom s krvlju, usta takođe. Između njih je vladala velika buka. Spavao sam u toj buci, a uz to je padala i kiša, vrlo gusta kiša. Kersizon, tu pored, ležao je pod vodom težak ko tuč. Pomerio sam jednu ruku ka njegovom telu. Pipnuo. Drugu nisam više mogao. Nisam ni znao gde je druga ruka. Odletela je vrlo visoko u vazduh, vrtela se u prostoru, a onda se ponovo spustila u živo meso da mi cima rame. Svaki put bih jezivo jaukao i kasnije bi bilo još gore. Ipak sam svojim jaukanjem uspevao da proizvedem manju buku od užasne galame od koje mi je pucala glava, u njenoj unutrašnjosti kao da je bio voz. Nije imalo svrhe da se bunim. U toj papazjaniji punoj granata koje su prolazile fijučući, u toj halabuci koju su želeli da stvore, sve u svemu, u užasu, prvi put sam spavao a da pritom nisam potpuno izgubio svest. Ako se

izuzmu sati tokom kojih sam operisan, nikad više nisam potpuno gubio svest. Počev od 14. decembra stalno sam tako spavao, u buci. Rat mi je zahvatio glavu. Zatvoren je u mojoj glavi.

Dobro. Rekao sam da sam se usred noći okrenuo na stomak. Tako mi je bilo bolje. Naučio sam da razlikujem spoljašnje zvuke od zvukova koji me nikad više neće napustiti. Što se tiče bolova, i te kako sam ih osećao i u ramenu i u kolenu. Ipak sam ustao. Ipak sam bio gladan, uprkos svemu. Malo sam se osvrtao oko sebe u nekoj vrsti zabrana u kome sam završio s Drelijerom i konvojem. Gde li je on bio u tom trenutku? A ostali? Prošli su sati i sati, cela noć i skoro jedan dan otkako su satrti. Ostala su samo brdašca na padini i u voćnjaku gde su se dimila, pucketala ili dogorevala naša vozila. Velika poljska kovačnica još nije bila potpuno ugljenisana, kola za prevoz stočne hrane nisu više praktično ni postojala. Nisam prepoznao adutanta između njih. Nešto dalje odatle prepoznao sam jednog od konja s nečim iza njega, delom rude, u pepelu, spljeskanog o zid imanja koji se urušavao deo po deo. Sigurno su se vratili zato da bi se ponovo zaleteli u galopu u ruševine usred bombardovanja, podbadani u zadnjicu pod kišom karteča,² mora se reći. Drelijer je ispravno postupio. Ostao sam šćućuren na istom mestu. To je bila kaša od izmravljenih granata. Palo je najmanje dvesta granata odjednom. Mrtvi na sve strane. Momak s

---

² Artiljerijska zrna napunjena kuglicama olova ili gvožđa. (Prim. prev.)

---

naprtnjačama raspukao se, mora se reći, kao nar, od vrata do međunožja. U trbuhu su mu već bila dva pacova koja su mirno žvakala bajate ostatke hrane iz njegove naprtnjače. Zabran je zaudarao na pokvareno meso i zagoretinu, naročito gomila u sredini, gde je bilo čak deset potpuno rasporenenih konja, koji su ležali isprepletani. Galop se tu završio, naglo su ga prekinule jedna ili tri granate s krilcima od dva metra. Iznenada sam se, tako izmrcvaren, setio torbe s parama³ koju je Drelajer imao kod sebe.

I dalje nisam znao šta da mislim. Nisam bio u stanju da baš jasno razmišljam. Ipak me je, uprkos užasu u kome sam se nalazio, i to silno mučilo, pored olujne tutnjave koju sam nosio sa sobom. Izgleda da sam na kraju ostao sâm u toj svinjariji od pustolovine. Nisam više bio tako siguran da čujem top u daljini. Sve se mešalo. Svuda unaokolo video sam grupice koje su se udaljavale na konjima, ili pešice. Voleo bih da su to bili Nemci, ali se nisu približavali. Verovatno su dobili zadatke koje je trebalo obaviti, na nekim drugim stranama. Naređenja koja je trebalo izvršiti. Što se tiče bitke, teren je ovde sigurno bio iskorišćen do kraja. Sve u svemu, moraću sâm da pronađem puk! Gde li je mogao da bude? Da bih makar malo razmišljao, morao sam da ponavljam po nekoliko puta, kao kad ljudi razgovaraju na peronu železničke stanice dok prolazi voz. Deo po deo misli,

---

³ Za reference na druge autorove tekstove vidi napomenu o delu, str. 167.

vrlo glasan, jedan po jedan. To je, verujte mi, veoma naporno. Do sada sam se izvežbao. Za dvadeset godina se nauči. Um mi je očvrstao, poput bicepsa. Ne verujem više da bilo šta može da se radi s lakom. Naučio sam da proizvodim muziku, sanjam, opraštam i, kao što vidite, stvaram lepu književnost koristeći komadiće užasa otrgnute od buke koja nikad neće prestati. Ali dosta o tome.

Među ostacima velike poljske kovačnice bilo je konzervi mesnog nareska. Rasprsnutih zbog požara, za mene ipak i dalje dobrih. Ali tu je žed. Sve što sam pojeo jednom rukom bilo je puno krvi, i moje i tuđe, naravno. Zato sam potražio leš koji je kod sebe još imao neki alkohol. Pronašao sam ga na drugom kraju, blizu izlaza iz zabrana, kod jednog konjanika. U šinjelu je imao čak dve boce bordoa. Ukradenog, razume se, oficirskog bordoa. Onda sam se zaputio na istok, odakle smo došli. Sto po sto metara. Tačno sam osetio da više ne vidim jasno stvari. Mislio sam da vidim konja nasred polja. Hteo sam da ga uzjašem, a kad sam prišao, to je bila samo naduvena krava, već tri dana mrtva. To me je naravno još više zamaralo. Ubrzo sam video i delove baterija koje sigurno nisu više postojale. A ni sa sluhom nije više bilo isto.

I dalje nisam nailazio na prave-pravcate vojnike. Kilometrima. Opet sam gutao krv. Što se tiče buke u mojoj glavi, ona se malo smirivala. A onda sam sve ispovraćao, uključujući i dve cele boce. Sve se vrtelo.

Jebiga, Ferdinande, rekao sam sebi. Nećeš da otegneš papke sada kad si pregurao najgore!

Nikad nisam bio tako hrabar. Osim toga, setio sam se torbe, svih onih opljačkanih [pukovskih] vozila i osećao sam trostruki bol, bolele su me istovremeno ruka, cela glava, koja je užasno bučala, i još jače, savest. Bio sam u panici, zato što sam dobar momak u suštini. Da mi se jezik nije stalno lepilo zbog krvi, pričao bih naglas sam sa sobom. To me obično ohrabri.

Taj kraj je bio ravan – podmukli i vrlo duboki rovovi, puni vode, znatno su, međutim, otežavali napredovanje. Neprekidno sam morao da idem okolo-naokolo, stalno sam se vraćao na isto mesto. Ipak mi se čini da sam čuo metke kako cijuču. Pojilo kod koga sam se zaustavio bilo je zasigurno stvarno. Pridržavao sam jednom rukom drugu zato što nisam više mogao da je ispravim. Visila je mrtva na mom boku. To je bila neka vrsta velikog sunđera od tkanine i krvi u visini ramena. I najmanji pokret me je ubijao, oštro bi me zbolela sama srž života, mogu slobodno da kažem.

Osećao sam da u meni i dalje ima dosta života, koji se, da tako kažem, branio. Da mi je neko pričao, ne bih verovao da je tako nešto moguće. Sada više nisam čak ni tako loše hodao, prelazio sam po dvesta metara bez zaustavljanja. Sve me je jezivo bolelo, od potkolenice do unutrašnjosti glave. Osim toga, u uvu sam imao zvučnu kašu, stvari nisu više bile iste kao

pre. Činilo mi se da su od smole, drveće uopšte nije stajalo u mestu, put pod mojim cokulama išao je uzbrdo i pomalo nizbrdo. Na sebi sam imao samo vojničku bluzu i kišu. I dalje nije bilo žive duše. Pakao u mojoj glavi bio je još glasniji u tako prostranom i tako pustom predelu. Bilo me je maltene strah da slušam sebe. Mislio sam da ću ponovo rasplamsati bitku, toliko je u meni bilo bučno. U meni je bilo bučnije nego u bici. U blesku sunca u daljini, iznad polja se uzdiže stvarni, ogromni zvonik. Idi na tu stranu, rekao sam sebi. To odredište je dobro kao i bilo koje drugo. A onda sednem – s larmom u tintari, s raskomadanom rukom, i upnem se da se setim onoga što se upravo desilo. Nisam mogao. Što se tiče pamćenja, to je bila potpuna zbrka. Osim toga, bilo mi je vruće, a i udaljenost zvonika se menjala, zabijao mi se u oči, čas je bio sasvim blizu, čas dalje. Možda je fatamorgana, kažem sebi. Ali nisam toliko glup. Ako me celo telo toliko boli, onda i zvonik postoji. To je bio način na koji sam mogao da razmišljam, da povratim veru u sebe. Evo opet idem uz ivicu drumu. Na jednoj se krivini neki tip pomera duboko u blatu, sigurno me vidi. Pomislim da je to leš koji se uvija, sigurno mi se pričinjava. Bio je u žutoj odeći i imao je pušku, nikad ranije nisam video tako doterane vojnike. Tip se tresao ili sam se to ja tresao. Daje mi znak da mu priđem. Odlazim, dakle, do njega. Ne izlažem se nikakvoj opasnosti. On mi se onda obraća iz neposredne blizine. Odmah sam prepoznao jezik. To je bio neki Englez. S obzirom na

---

stanje u kome sam bio, činilo mi se da je divno što je Englez. I tako sam mu, s krvlju u ustima, odgovorio na engleskom, to je došlo samo od sebe. Ja koji nisam hteo da kažem deset reči na engleskom kad sam išao tamo da učim jezik, započinjem razgovor s tipom u žutom. Uzbuđenje, mora da je to. Mom uvu čak prija kad s njim razgovaram na engleskom. Kao da je buka manja. Osim toga, pomaže mi da hodam. Vrlo me pažljivo pridržava. Zastajkivao sam svaki čas. Mislim da je ipak bolje što me je pronašao on, a ne neka od onih naših budaletina. Njemu bar ne moram da prepričavam ceo rat da bih mu objasnio kako se završio naš pohod.

– *Where are we going?* – pitam ga.

– U Ipres!⁴ – odgovara mi.

Ipres je sigurno bio zvonik u daljini. To je, dakle, bio stvaran, gradski zvonik. Tako kako smo hodali, skakućući na jednoj nozi, trebalo je da pešačimo još puna četiri sata stazama i, pre svega, kroz polja. Nisam više najjasnije video, sve je bilo crveno. Izdelio sam celo telo. Mokri deo, deo koji je bio pijan, deo s rukom koja je bila grozna, deo s uvom koje je bilo užasno, deo s osećanjem prijateljstva prema Englezu, koje je bilo veoma utešno, deo s kolenom koje je s vremena na vreme tobože slučajno otkazivalo, deo s prošlošću koja je, dobro se toga sećam, pokušavala da se zakači za sadašnjost, a nije više mogla – pa budućnost koja me je plašila više od svega ostalog

---

⁴ Englez pogrešno izgovara ime grada. (Prim. prev.)

i, najzad, jedan čudni deo koji je hteo da mi baš on ispriča priču. Sve to čak nije više moglo da se nazove ni pehom, bilo je urnebesno. Onda smo prevalili još jedan kilometar i ja sam odbio da idem dalje.

– Kud si pošô? – pitam ga iznenada, iz puke radoznalosti.

Zaustavljam se. Ne idem dalje. Njegov Ipr nije, međutim, više tako daleko. Polja su se kotrljala svuda oko nas, nadimala u velika pokretna ispupčenja, kao da ogromni pacovi podižu grumenje zemlje dok se kreću ispod brazdi. Možda su to čak bili ljudi. Ogromna masa, vojska tik uz površinu zemlje... Talasalo se poput mora... Bolje da nastavim da sedim. Pogotovo sa svim tim zvucima oluje koji su mi prolazili između ušiju. U glavi sam imao samo uragansku promaju. Zato sam vikao iz sve snage.

– *I am not going! I am going to the manevarski rat!*

Rečeno – učinjeno. Opet sam ustao s onom svojom rukom i uvom, sav krvav, i krenuo na stranu gde je bio neprijatelj, odakle smo došli. Drugar me je onda nagrdio i ja sam razumeo sve reči. Mora da mi je porasla temperatura, a što sam veću toplotu morao da trpim, lakše sam razumeo engleski. Hramao sam, ali sam se zainatio da budem hrabar. Nije više znao kako da me zaustavi. Maltene smo se potukli nasred ravnice. Srećom, nije bilo nikoga ko bi mogao da nas vidi. Na kraju je on pobedio, stegao mi je ruku, onu s otvorenom ranom. Naravno da je pobedio. Pošao sam za njim. Ali nismo išli ni četvrt sata u pravcu grada kad sam na putu ugledao desetak konjanika

---

u kaki uniformama koji su nam išli u susret. Kad ih vidim tako blizu, svašta mi pada na pamet, umišljam da će ponovo početi bitka.

– *Hurray!* – viknem čim ih ugledam. – *Hurray!*

Sad sam znao da su to Englezi.

– *Hurray!* – odgovaraju mi.

Njihov oficir nam prilazi. Čestita mi.

– *Brave soldier! Brave soldier!* – kaže. – *Where do you come from?*

Nisam više razmišljao o tome odakle kamujem from [*sic*]? Taj skot mi je opet saterao strah u kosti.

Ponovo sam hteo da zбриšem i napred i nazad, i na jednu i na drugu stranu. Zato me je drugar koji je preuzeo brigu o meni snažno udario nogom u dupe, pravac grad. Niko više nije želeo da budem hrabar. Nisam više znao gde mi je svest, napred ili pozađi, unutra me je previše bolelo. Drelijer nije video sve ovo. Prerano je poginuo. Drum se već sledećeg trena podigao ka meni, sasvim polako, do visine mojih očiju, mogu reći da je to bio pravi poljubac, i ja sam legao na njega kao na mekani krevet, sa sve tutnjavom u tintari i svim ostalim. A onda se sve to još više smirilo i konji vojnika u kaki uniformama vratili su se do mene, to jest vratio se njihov [glupi] galop, pošto nisam više nikog video.

Kad sam koliko-toliko došao k sebi, bio sam u crkvi, na pravom krevetu. Opet sam se probudio s bukom u ušima i zvucima psa za koga sam mislio da mi jede levu ruku. Nisam previše obraćao pažnju na to. Celo telo bi me više bolelo jedino da su mi otvorili

utrobu na živo i na hladno, a možda čak ni tada. I to nije trajalo sat vremena, nego celu noć. Video sam kako mi u mraku pred očima promiče neki čudan pokret, vrlo blag i vrlo milozvučan, koji kao da je probudio nešto u meni.

Nisam više verovao da je to moguće. To je bila ruka neke ženske. Uprkos svemu, morao je da mi se digne. Jednim okom sam potražio mesto gde je mogla da bude zadnjica. Otkrio sam da se ta stražnjica njiše, iznad čvrsto zategnute tkanine, tamo-amo između drvenih kreveta. Kao san koji se nastavlja. Život izvodi svakakve marifetluke. Prljave misli su nagrnule i, pomalo zbrkane, poslušno su pratile zadnjicu pune iščekivanja. Odgurali su me u ugao te crkve, ugao pun svetla. Tamo sam ponovo izgubio svest, pretpostavljam zbog mirisa, sigurno su hteli da me uspavaju. Mora da su prošla dva dana, sa još jačim bolovima, ispunjena više tutnjavom u mojoj glavurdi nego pravim-pravcatim životom. Čudno je da se sećam tog vremena. Nisam baš uživao u njemu, koliko pamtim, bio sam poput nekog maloumnika, ni za šta više nisam bio odgovoran, čak ni za svoje telo. Bilo je više nego odvratno, živa bruka. Celokupna ličnost koju su vam dali i koju ste posle branili, nesigurna, surova, već dovoljno mučna prošlost, bila je u tim trenucima smešna, sve se to raspadalo i trčalo je za svojim delovima. Gledao sam maltene život dok me je mučio. Kada me stvarno bude suočio sa samrtnim ropcem, hladno ću mu pljunuti u lice. Počev od jednog trenutka, zaista se ponaša kao idiot,

---

ne treba da se zavaravam, dobro ga poznajem. Video sam ga. Srešćemo se ponovo. Imamo neraščišćen račun. Nek se nosi.

Ali treba sve da vam ispričam. Tri dana kasnije granata je eksplodirala u glavnom, stvarnom oltaru. Englezi koji su držali poljsku bolnicu doneli su odluku da svi odemo odatle. Meni je bilo prilično svejedno. I u toj crkvi je bilo oblika koji su se kretali, stubova od šećerne pene koji su se, kao na vašaru, umotavali u žutu i zelenu boju vitraža. Limunadu smo pili na cuclu. Sve je to u neku ruku bilo prijatno. Mislim, u sredini gde prolaze tečnosti. Čak sam u jednom košmarnom snu video generala Metilea dez Antraja,⁵ koji me je sigurno tražio, kako prolazi ispod svoda na zlatnom krilatom konju... Odmerio me je, pokušavao je da me prepozna, a onda su usne počele da mu se mrdaju, a brkovi lepeću kao leptir.

– Promenio sam se, zar ne, Metile? – pitao sam ga sasvim tiho i vrlo prisnim tonom.

A onda sam zaspao, uprkos svemu, s jednom kristalno jasnom strepnjom više, zabijenom tačno između očnih duplji, zarivenom duboko u moje misli, još dublje od paklene buke koju naširoko i nadugačko opisujem.

Sigurno su nas prebacili na železničku stanicu i onda razmestili po vozu. To su bili stočni vagoni. Još se osećao miris sveže balege. Kretali smo se vrlo

---

⁵ Ime ovog generala (*Métuleu*) izgovara se gotovo isto kao *Mais tueles* (ma pobij ih), dok je njegovo prezime (*Entrayes*) homonim reči *entrailles* (creva, utroba). (Prim. prev.)